

הברכה והקללה

בשבת זו מברכין חודש אלול, והקריאה היא 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה', כנראה עבודת החודש שלפנינו היא לראות בחוש ובבירור היכן היא הברכה והיכן הוא ההיפך.

ובענין פסוק זה עצמו, רש"י מפרש שהכוונה לברכות וקללות שנאמרו בהר גריזים והר עיבל והמבוארים מיד בהמשך הפרשה ומפורטים בפרשת כי תבוא, ונשאלתי למה מוזכרים הם כן בלשון יחיד 'ברכה וקללה' והרי שם נזכרו שלשה עשר 'אורורים' וכנגדם היו 'שלש עשר ברכות'.

ועוד יש לעיין שהנה תוכן פסוק זה חוזר על עצמו בפרשת נצבים ושם נאמר: 'רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע... הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבֹּרְכָה וְהַקְּלָלָה וּבַחֲרַתְּ בְּחַיִּים... לְאֶהְבָּה אֶת־הַ' אֶלְקִיךָ לְשִׂמְעַ בְּקִלּוֹ וּלְדַבְּקָה־בּוֹ כִּי הוּא חַיִּיךָ וְאֶרְךָ יָמֶיךָ... מוֹדַגֵּשׁ בַּפְּסוּקִים אֵלּוּ שֶׁלֹּא רַק תּוֹסֵפוֹת שֶׁל בְּרָכָה וְהַפְּסָדִים שֶׁל קִלְלָה נִיתְּנוּ לְפָנֵינוּ, אֲלֵא עֲצַם הַחַיִּים וְהַטּוֹב אוֹ הַמּוֹת וְהָרָע, וְלִמָּה בַּפְּרָשָׁה שֶׁלִּפְנֵינוּ לֹא מוֹדַגֵּשׁת׳ הַיְדִיעָה הַיְסוּדִית הַזֹּאת?

מצות ה'שחיטה', וטעם ה'חיים'

ונקדים מה שבפרשה שלפנינו מוזכרת גם מצות השחיטה [של בשר חולין] שלא נזכרה בתורה עד כאן, וככתוב 'וזבחת כאשר צויתך', וענין המצוה הזו הוא שבכדי להעביר חיים בהמייים בכדי לכלכל בהם חיי אדם – צריך לעבור מצב של שחיטה, ומבואר מהאריז"ל (טעמי המצוות כאן) שענין השחיטה הוא לתיקון הנפשות המגולגלות בבעלי חיים מחמת הפגם שעשו...

ואפשר לבאר את הדברים כך (לאור הרמזים הנזכרים שם), שכאשר אדם חוטא הרי זה מפני שמדמה בעיניו שאם יעשה כך וכך – ישיג איזה משהו נפלא, הנאה או הצלחה וכו', וממילא נראה לו שאם לא יעשה כך, יפסיד את המשהו הנפלא ההוא, וזהו ממש מצב שאדם מציג לפניו 'ברכה וקללה', כי מה שנראה לו כאיכות חיים משובחת ומוצלחת יותר, זהו מראה של

ברכה, ומה שנראה לו כהפסד חיים מוצלחים עם המרירות הנלוויות לזה, זהו מראה של קללה –

והטעות שלו היא, שעוסק בדמיונות העתיד, רוצה לשפר לעצמו את העתיד הקרוב, נראה לו שההנאה וההצלחה בידו, הבחירה בידו, אבל האמת היא שהנאות הם משהו הנספח והמתווסף על 'טעם החיים' עצמם, אדם חי יכול ליהנות יותר מחייו, ויכול ליהנות פחות, אבל אדם מת, אינו מסוגל ליהנות –

ויש להתבונן מהו טעם החיים עצמם, האם אדם רוצה לחיות רק בגלל שמדמה שישגי הנאות בעתיד, או שמא יש איזה הנאה או סיפוק מעצם המצב שהוא חי ונושם נשמת חיים?

ונראה פשוט שיש 'טעם חיים', אלא שהוא טעם קלוש מאד, וזהו כעין הטעם של 'מחמאה', שאדם נהנה לקבל מחמאה שבה מדגישים את המיוחדות שלו, כי ברגע שמרגיש שהוא מיוחד, איכות החיים שלו מתחזקת. והנה כאשר אדם חי הרי זה מפני שה' מחיה אותו ברגע זה, כביכול ה' נופח באפיו נשמת חיים, והרי זה כאילו שה' אומר לו שאני צריך אותך במיוחד בעולמי ברגע זה, אתה אולי לא יודע למה צריך אותך בעולם, אבל אני כן יודע מה אתה מוסיף בעולם, ואני כביכול חפץ בקיומך, כל הבריות האחרות שיש לי בעולם לא מספקים אותי כאשר אתה חסר בעולם... כאשר אדם יתבונן בנקודה הזו ויצליח לחוש את מחמאת האמונה הזו, מיד ירגיש טעם מעצם ה'חיים', לא יצטרך להשיג חשק חיים בגלל איזה חלום עתידי...

והנה גוי אין לו מצוה לחיות, אלא שיש לו איסור להמית את עצמו, אבל יהודי יש לו מצוה לחיות, וככתוב 'ובחרת בחיים', וכתוב 'וחי בהם', ולכן המחמאה שמקבל גוי מה' היא שיש תועלת לה' בקיומך, ה' יכול להשתמש בך לעניניו ולצרכי תיקון עולמו, אבל אם אתה תאבד את עצמך, או שלא תעשה את תפקידך, יקח ה' איזה גוי אחר שיעשה את השירות הזה, והמחמאה הזו היא כמו בעל מלאכה שהזמינו אצלו עבודה, נהנה מזה שהזמינו אצלו ולא אצל

מתחרהו! ולפי ביאור זה אפשר להביט על כללות הגוים שכמו שאדם הקונה קופסת גפרורים אינו מברר כמה גפרורים יש בקופסא, אלא מכין לעצמו כמות גפרורים שתהיה מזומנת לו לכשיצטרך, ולמעשה צריך הוא את כל גפרור, אבל לא נורא אם אחד ישבר או ירטב, כך ה' מכין לו הרבה גוים שיהיו מזומנים לצרכי תיקון עולמו...

אבל יהודי שיש לו מצוה לחיות, מתברר מתוך זה שיש צורך חיובי דוקא בחיים הפרטיים שלו, יש לו תפקיד שרק הוא יכול לעשותו, אם לא יעשהו – ישאר העולם במחסור, לא יהא לו ממלא מקום, כל יהודי אינו כמו עוד גפרור, אלא כמו מוצר או בעל אומנות שאין עוד אחר בעולם כמותו... ולכן תפקיד ומצות חייו מחייבים אותו גם לשמור על חייו, להישאר חי. ולכן מחמאת החיים של יהודי הינה עמוקה הרבה יותר מזו של הגוי.

ובדרך כלל, מרוצת החיים ורעשם מפריעה לאנושות לטעום את טעם החיים עצמם [הן את הטעם הגויי והן את הטעם היהודי], אנשים כל כך להוטים אחר הנאות העתיד המרגשות אותם, עד שאין להם פנאי לעצור ולהקשיב לקול השקט של טעם החיים עצמם...

[ושמעתי פעם מת"ח אחד שעמד על כך שבסדר מעשה בראשית מסופר בתחילה שה' ברא את האדם זכר ונקבה ברא אותם ויאמר להם אלקים פרו ורבו וגו', וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי... ואחר כך מתחילה הפרשה לספר בהרחבה על הגן עדן, ועל תהליך יצירת האיש והאשה, ועל החטא שאירע מיד באותו יום שיש, ולכאורה למה כל זה לא מבואר מיד בתוך סדר בריאת עולם? אלא התשובה היא שגם ללא גן עדן וללא היעוד של זייניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, יש תכלית לעולם בעצם הדבר שיש בו יצורי אנוש הפרים ורבים וממלאים את הארץ, גם כאשר ה' רואה את זה בלחוד הרי זה לפניו 'טוב מאד', ויתכן שאילו לא היה האדם אוכל מעץ הדעת, והיה מעדיף לטעום מעץ החיים, היה מתחיל להרגיש את טעם החיים הללו עצמם, היה נהנה כל רגע מיופח באפו נשמת חיים, אך היות ובחר בעץ הדעת, החל להביט על הנאות

עתידיות, החל להתרגש כלפיהם, ולהיות מוטרד מרעש ההתלהטות שמעורר בו היצר, וממילא אינו קשוב לטעם הפשוט והמקורי של 'עץ החיים', של טעם החיים עצמם].

והנה היצר הרע משתמש הרבה ברעש הזה, וכדי שיוכל אדם להתגבר על פיתוייו הוצרך ה' להודיע על 'ברכה וקללה' המצורפים לשמירת התורה, שגם הבוחר בטוב ומתרחק מהרע ידע שיש לו רווח עתידי של ברכה, והצלחה מקללה. והרי זה כמו שאומרים לתינוק שאם ילמד או יתנהג טוב יתנו לו סוכריה, ואם לא ילמד יתנו לו עונש.

ולכן כל הצורך של הברכה וקללה הוא למצב של 'בחינת קטנות', שאדם מצוי במצב שאין לו את המבט האמיתי על החיים, ולכן נמשך אחר הרעש החיצוני, זקוק הוא לתגבורת חיצונית.

אבל לאחר שאדם בחר בטוב, ומילא את פקודתו וחובתו בעולמו, כאשר יביט לאחור וירצה ליהנות ממה שעשה, לא ירגיש את השמחה ב'ברכה' המובטחת לו מעתה, אלא ירגיש את הסיפוק שהנה היה אדם ישר, מילא את פקודתו, מימש את החיים שלמענם נוצר, ירגיש את המחמאה שה' מרוצה ממנו, כי כביכול ה' היה זקוק לו, והנה לא איכזב את ה', וה' שמח בו, כביכול יש לו נחת רוח מהשלמות שהביא לעולמו...

וכאשר יתבונן אדם בכל זה, ירגיש את 'טעם החיים עצמם', ומאז והלאה, לא יזדקק כל כך לחיזוק של 'הברכה והקללה' האמורים להגיע לאחר שישמע בקול ה' או חלילה להיפך, אלא כבר בשעת עשית המצוה עצמה, ירגיש את האושר והריצוי של 'טעם החיים', שהנה אני חי לפני ה', וה' רוצה ובוחר בחיי, נופח באפי נשמת חיים בכדי שאקיים את המצוה הזו, והנה אני מקיימה...

וזהו החילוק בין הפרשה שלפנינו לפרשת נצבים, בפרשה שלפנינו מדברים לאנשים שעדיין בקטנות, עדיין לא טעמו את טעם החיים עצמם, ולכן זקוקים הם לחיזוק של 'ברכה וקללה', ולשון הפסוק הוא 'אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה', אבל בפרשת נצבים מדובר אל יהודים שכבר התנסו וקיימו את התורה, ולכן התורה מדברת אליהם בלשון עבר – 'ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת המות', כי כאשר מביטים על העבר, רואים שלא

השיגו רק 'ברכה' וניצלו מ'קללה', אלא השיגו 'חיים' וניצלו מ'מות', ואחר הבירור הזה מקבלים את הציווי של 'בחרת בחיים', שמעתה בכל מעשה מצוה, לא תהיה עסוק ב'ברכה וקללה', אלא תבקש את טעם החיים עצמם. וכדי לרמוז לבירור הסופי הזה, מדגישה כבר התורה בפרשה שלפנינו שיי'ג הברכות והקללות הם בעצם ברכה אחת וקללה אחת, כי הברכה היא לזכות בטעם חיים, והקללה היא לא להכיר את טעם החיים.

וכעת נחזור לביאור מצות השחיטה, שכאשר אדם פוגם הרי זה מפני שלא למד להכיר את טעם החיים עצמם, היה חי בקטנות, והתיקון שלו הוא להחזיר אותו למצב של גדלות, שיכיר ויעריך את טעם החיים עצמם, ולכן מתגלגל בבעל חי, וכאשר מובא לשחיטה, רואה שכל הדמיונות העתידיים לאכול הררי דשא ניטלים ממנו, והיעוד שלו מתגלה כיעוד ליתן מזון וכח וחיות ליהודי אשר יאכל מבשרו, ובוה יזכה לצאת מחיי בהמיות לדרגה של חיי אדם – מתברר לו היטב שהחיים האמתיים הם לא הברכה של הדמיונות הבהמיים, אלא לחיות חיי אדם, להחיות נפש אדם, לתת לאדם את המשך החיים לחיות לפני ה' בכדי לקיים את פקודת החיים שנתן לו ה', והנה הסכיו חולפת על צוארו הצר [הרומז לקטנות שאין לו מבט רחב], מוותר על החיים הבהמיים למען חיים אמתיים... זהו תיקון הפגם!

לחם עוני ותחיית הנפש

בפרשת השבוע ישנה עוד מצוה שכבר נזכרה כמה פעמים בתורה, אולם מוזכרת כאן בהגדרה אחרת ובטעם שלא נזכר עדיין וזוהי המצוה של 'שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עֲלֶיךָ מִצֹּת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחַפְזוֹן יֵצְאָתָּה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם', כי עד כאן לא נזכר בתורה שהמצוה היא 'לחם עוני', וכן לא נזכר שהטעם הוא מחמת ה'חפזון', ויש לעיין בחידושים אלו.

בפשטות ההגדרה של 'לחם עוני' הוא שזהו לחם עני, לחם ללא טעמים נספחים, אין בו טעם של חימוץ, ולא תערובות אחרים חוץ מקמח ומים, [וכמבואר בגמרא שהדין של 'לחם עוני' פוסל 'מצה עשירה'], אולם רש"י מפרש שזהו לחם המזכיר את העינוי שסבלו במצרים, והנה לא ברור כיצד הלחם הזה מזכיר את העינוי, וכן לא מובן המשך הפסוק הכותב

שהלחם בא להזכיר את ה'חפזון' ולא את העינוי –

והנה רש"י מסביר שה'חפזון' לא היה של ישראל אלא של מצרים שהם נחפזו לשלח את ישראל, ולאור כל זאת והמבואר לעיל נראה שכך הוא ביאור הדברים, כי בשעת מכת בכורות כאשר ה' עבר בארץ מצרים והכה את בכורי מצרים והציל את בכורי ישראל, היה זה גילוי גדול של אמונה, הרגישו מהו טעם החיים עצמם, הרגישו שטעם החיים הוא להיות כמו בכור המוקדש ונבחר לעבודתו של מקום, מי שאין לו את זה – אין לו טעם חיים, והחלו המצרים לחמוד את הטעם הזה, הבינו שהחיים האמתיים שלהם ברגעים אלו הוא לשחרר את בני ישראל, ולכן היו ב'חפזון', הרגישו שבלא זה 'כולנו מתים', ולעומתם בני ישראל באותה עת לשו את עיסתם, ולא התפנו להטעים את העיסה, הסכימו לאכול לחם עוני [ללא טעם מיוחד], כי מה צריך את כל הטעמים הנספחים, העיקר הוא שהלחם הזה נותן טעם חיים, ובאותם רגעים הרגישו את ה'עינוי' שהיה להם במצרים, הרגישו שעיקר הסבל היה בזה שעבדו את מצרים ולא את ה', עבדו עבודת פרך ולא את העבודה שייעד להם ה', תפסו שהנהירה אחר הרעש החיצוני ומיצריו מבטל מהאדם את טעם החיים המקורי, ואין זה ברכה אלא עינוי, וזהו מה שאומר רש"י שאכילת לחם בלא טעם מזכיר לנו שהחזיר אחר הטעמים הנספחים הוא עינוי, שהרי אפילו המצריים היו בחפזון, הבינו שטעם החיים עצמם חשוב יותר מהכל.

ובהפטרות השבוע נאמר: "...שָׁמְעוּ שְׁמוֹעַ אֵלֵי וְאָכְלוּ טוֹב וְתִתְעַנְּג בְּדָשׁוֹן נִפְשְׁכֶם: הִטּוּ אָזְנוֹכֶם וּלְכוּ אֵלַי שְׁמְעוּ וּתְחִי נִפְשְׁכֶם וְאֶקְרָתְהָ לְכֶם בְּרִית עוֹלָם חֲסָדֵי דָוִד הַנְּאֻמָּנִים, ולאור המבואר יש לפרש כך, שבתחילה כאשר עדיין במצב של קטנות, מציע הנביא את הברכה החיצונית 'אכלו טוב, תתענג בדשן נפשכם', אולם אחר שקיימו המצוות אומר להם 'הטו אזנכם' להקשיב לטעם האמיתי והעמוק...' שמעו ותחי נפשכם' – תשמעו לטעם החיים עצמם, תבקשו את הטעם הזה, זהו הטעם של 'חסדי דוד הנאמנים' שאינו מבטיח להולכים בתורת ה' 'ברכה או עונש', אלא טעם של חיים רעננים ופוריים לפני ה' – אשרי האיש... והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול!